

S. M. Korona Perković

SOCIOLOŠKA STRUKTURA OBITELJI S POGLEDOM U BUDUĆNOST

Sam naslov izlaganja jasno pokazuje da neću govoriti s teološkog stajališta, jer u tome nisam stručnjak, nego ću kao sociolog govoriti o braku i o obitelji sa sociološkog stajališta. Time želim pridonijeti našem razmišljanju o kršćanskoj obitelji u budućnosti.

Uzmemo li u ruke bilo koji dnevni list, možemo na njegovim stranicama čitati o raznim vrstama kriza koje potresaju svijet: o krizi autoriteta, o monetarnoj krizi, o krizi obitelji itd. Napose su alarmi zbog krize obitelji toliko bučni da ih nikakvi prigušivači ne mogu stišati. Najprodorniji su oni koji su vezani uz drogu, alkohol, skitnju, rastave roditelja. Svi ti alarmi upozoravaju da u obitelji nešto nije u redu, prije svega da su odnosi između oca i majke nenormalni u većini obitelji. Znatan dio patoloških pojava u društvu ima svoj korijen upravo u teškoj obiteljskoj situaciji.

Današnja, nama dostupna literatura puna je faktografije i dijagnostike, ali je u njoj malo korisnih recepata za liječenje bolesnih obiteljskih stanja. Autori pogotovo zaziru od toga da ponude recept koji bi vrijedio »na dugu stazu«. Njihovi radovi obično nose pečat nepotpunosti ili jednostranosti budući da iznose samo jedan aspekt obiteljske problematike, na primjer teološki, sociološki, filozofski ili etnološki aspekt. Većina autora boji se tradicionalizma i konzervativnosti, jer današnje čovječanstvo ide u susret novom shvaćanju i poimanju slobode.

U izlaganju ću ukratko obraditi:

- brak i obitelj u prošlosti
- obitelj danas
- obitelj u budućnosti.

Radi jasnoće definiram dva osnovna pojma koja ću upotrebljavati tokom čitavog izlaganja.

Brak je na zakonu osnovana zajednica života muškarca i žene kao temelj obitelji. Po našem pozitivnom pravu obvezatno se sklapa pred državnim organom (građanski brak), a kasnije je moguć vjerski brak, sklopljen po vjerskom obredu. Karakterizira ga ravnopravnost muškarca i žene, razmjerna briga o uzdržavanju obitelji, briga o odgoju djece, sporazumno vođenje zajedničkog domaćinstva i raspolaganje zajedničkom imovinom.

Obitelj je društvena zajednica zasnovana na braku i na odnosima krvnog srodstva, čiji pripadnici — roditelji i djeca — žive u zajednici.

Obitelj u prošlosti

»Želimo li nešto znati o porijeklu braka i obitelji, jer su brak i njegovi razni profili temelj obitelji, onda je beskorisno da se upuštamo u više-manje duhovita razmatranja. Treba pogledati postojeće činjenice. One pokazuju da se brak javlja na najnižem stupnju čovječanstva... Kod najnerazvijenijih plemena, kao što su Pigmeji, Negrito, pa i neka druga plemena, brak je u mnogočem sličniji našem nego što su to brakovi naroda koji na ljestvici kulture stoje između nas i njih ... Mi polazimo od braka kao opće ljudske pojave, a uz to se smatra da se u najstarijem obliku nije mnogo razlikovao od onog koji danas poznajemo.« (Vidi K. B. *Smith, Putovi kulture*, osobito poglavlje *Kultura i spolni život. Brak*, str. 236—249.)

Brak je tako općečovječanski, kao i govor ili upotreba raznog oruđa i si. I shvaćanje da obitelj čini jezgru društva prastaro je. Međutim, u XIX. stoljeću počelo se sumnjati u istinitost te tvrdnje, koja je do danas prošla svoju evoluciju, pa se ni današnje shvaćanje obitelji ne može uzeti kao konačno. Svjedoci smo da obitelj iz godine u godinu mijenja i svoju strukturu i svoj izgled.

O tome kako se brak razvijao ima različitih tumačenja. Spomenut ćemo samo dvije poznatije teorije. Predstavnici i jedne i druge teorije služe se etnološkim materijalom.

Prvu je zastupao Lewis *Morgan* (1818—1881.), američki etnolog i sociolog. Tvrdio je da je razvoj braka tekao od promiskuiteta, preko grupnog braka, poligamije, do najvišeg oblika braka, monogamije, čija je afirmacija jedno od obilježja civilizacije. Morganovoj evolucionističkoj teoriji pristupa kritički i Friedrich *Engels* pa uz neke izmjene uklapa tu teoriju u svoje djelo *Porijeklo porodice, privatnog vlasništva i države*.

Wilhelm *Schmidt* (1868—1954.), član Družbe Božje Riječi (SVD), osnivač bečke etnološke škole, dokazao je upravo obrnuto: da je na početku bila monogamija, a kasnije je degeneracijom došlo do različitih oblika poligamije (poliandrija, poliginija).

Slijedeći povijesni razvoj obitelji dok još nisu postojali određeni društveni sistemi, vidimo da je obitelj bila središte svega što je vezano uz

čovjekovu egzistenciju. U svom početku ona je bila posve neovisna i u njoj su se obavljale najrazličitije djelatnosti. Bila je poljoprivredna zajednica, zanatska radionica, škola i zabavište. Kroz povijest ona gubi jednu funkciju za drugom, jer su na nju djelovale, pa i danas djeluju, razne ideologije i sistemi, koji su joj davali biljeg svoga duha i vremena. Od njih obitelj neće ni u budućnosti biti pošteđena. Zaključci V. Horvata i A. Gahsa u ovom pitanju i danas su aktualni. Zaključak prvoga glasi: »No do sada, a i u buduću, rješavat će se problemi u braku na temelju onih ideologija, koje budu u određeno vrijeme vladale u svijetu.« A drugi zaključuje: »Svakako za budućnost braka nosi veliku odgovornost i država kao najviša narodna organizacija i nosilac vlasti.« (Usp. *Brak*, u *Hrvatska enciklopedija* III, str. 229.)

Ipak, svoju glavnu i neotuđivu ulogu da bude škola srca, odgovateljica afektivnosti i kovačnica karaktera obitelj ne bi smjela nikada izgubiti.

Obitelj danas

Po sociološkoj strukturi možemo razlikovati dva tipa današnje obitelji: 1. seosku (ruralnu) i 2. gradsku (urbanu).

Seoska obitelj. Jedna od glavnih njezinih značajki jest raspadanje obiteljskog zajedništva pod utjecajem grada. Osobito je uočljiv raskorak između generacija koje žive na selu i mladih koji se školuju ili rade u gradu. Teško se pronalazi zajednički jezik, jer su roditelji »nazadni, zatucani, zaostali, staromodni«. Što se tiče nataliteta, tradicija još živi. Gdje je bilo puno djece, tu ih i sada ima više od dvoje ili troje. Napose je naglašena religiozna tradicija. Kad ukućani iz grada dolaze kući, idu u crkvu. Ali daleko od rodne kuće ta se tradicija pomalo gubi i posjeti crkvi postaju sve rjeđi. Poznato je da se svaki napredak plaća, a čini se da je civilizaciji XX. stoljeća cijena previsoka.

Mi više ne živimo u religioznom ozračju. Ljudima je postalo normalno da brak sklope *samo* pred predsjednikom općinske skupštine. Kršćani su skloni takav brak omalovažavati prozvavši ga jednostavno — »registracijom«. No, ženidba je po sebi Božja ustanova, pa već *iure naturae* (pravom naravi) ima svoju vrijednost. S druge strane, danas čak ni mnogi kršćani ne vide vrijednost ženidbe ukoliko je sakrament, pa zato ostaju kod naravne ženidbe. Društvo ih zbog toga niti kritizira niti odbacuje. Takva praksa sklapanja braka kao i odnos društva prema njoj stoje u uskoj vezi s proglašenim načelom o odijeljenosti Crkve od države.

Činjenica je da broj tako sklopljenih brakova stalno raste. Problem iz dana u dan postaje sve krupniji i sili na veću pastoralnu zauzetost. A naši su religiozni angažmani redovito svedeni na upoznavanje s dopuštenim metodama kontracepcije, na borbu protiv pobačaja i na borbu za visoki natalitet.

Urbana obitelj. Taj tip obitelji karakterizira programatska akcija, što znači da obitelj osnivaju studenti ili mladi ljudi drugih profila na početku radnog staža i bez većih uloga u obiteljskom fondu, pa sve sile angažiraju na to da ostvare nivo standarda po ustaljenom programu: jedno dijete, auto, stan. To su vrlo angažirane obitelji što se tiče rada. Sve se podređuje stjecanju. Mlada obitelj nastoji držati korak sa standardom, koji i drugi drže, pa zna biti u kreditima i do pola milijuna dinara mjesečno. Baš zbog prevelike angažiranosti kržlja religiozna svijest, a osobito religiozna očitovanja. Zbog velikog programa koji moraju izvršiti, a koji završava vikendicom na moru ili u planinskom predjelu u dobi između 40. i 50. godine života, dolazi do mnogih socijalnih otuđenja: od roditelja, prijatelja, ljudi s kojima su prije podržavali kontakte. Obiteljski krug se zatvara. Malo-pomalo gube se dobri tradicijski susjedski odnosi. Dolazi čak i do otuđenja jednog bračnog druga od drugog. Tome je uz ostalo uzrok i to što se malo vide, pa kontaktiraju preko poruka, bilo pismenih, bilo usmenih po trećem licu, jer rade u suprotnim smjenama ili je povremeno potreban prekovremeni rad da se zaradi koji dinar više.

Odggoju djece u obitelji posvećuje se malo vremena, svega 2–3 sata dnevno. Odgojni proces u obitelji vrlo je zanemaren, osobito kod visokourbanih obitelji. Djeca nemaju pravog djetinjstva. Već kao malene pritište ih ključ na vrpici obješenoj o vratu. Roditelji kontaktiraju s djecom od 16 sati, kad ih majka ili otac na povratku s posla »dižu« iz jaslca ili vrtića, pa do 20 sati, kada djeca idu spavati. Nije rijetka pojava da djeca po više dana ne vide kojeg od roditelja. Rani odlazak na posao, prekovremeni rad, službena putovanja ili druga angažiranost u društvu imaju za posljedicu da roditelji borave u kući samo kad djeca spavaju. Drugi se više bave djecom nego roditelji. Da bi roditelji nadoknadili ili na neki način nadomjestili svoju odsutnost, udovoljavaju svim zahtjevima djece. Oni moraju imati sve. Za njih ne smije biti »nema«. Na taj se način odgajaju hendikepirana djeca, koja će u životu biti prilično nesnalažljiva i ovisna i teško će se snaći u oskudici. Zato se često čuju pritužbe roditelja: Sve smo pružili djeci da im bude lijepo, a ipak nisu ono što smo mi htjeli da budu.

Doba puberteta i adolescencije je doba puno psihofizičkih uzbuđenja, koje dijete ne poznaje. Ono traži uzore i tu u prvi plan izbijaju roditelji. Ako njih nema, onda se djeca identificiraju s prijateljima, s junacima iz filmova ili romana. Dulja odsutnost oca, osobito u to vrijeme, pogubna je, jer se tad formira autoritet. U adolescenciji je napose naglašen problem suicida, koji je povezan s uzimanjem barbiturata, sedativa, raznih vrsta droge.

Dok se seoski brakovi sklapaju rano, što je uvjetovano potrebom radne snage, urbani se brakovi sklapaju kasnije, nakon završenog školovanja; između 22. i 26. godine, pa čak i kasnije. Što se tiče stabiliteta, te su obitelji prilično nestabilne zbog smanjenog međusobnog kontakta, a do sklapanja braka došlo je u znatnom broju slučajeva bez dovoljne utemeljenosti — i afektivne i ekonomske.

Uvjet za sretan brak i stabilnost obitelji je stalnost i čvrstoća odluke za doživotnu vjernost. *Ta je stvar izvan diskusije.* No danas se često ulazi u brak s odlukom: neću se dati zapostavljati, izrabljivati, jer smo ravnopravni, neću podnositi njegove (njezine) hirove; dok bude podnošljivo, živjet ćemo zajedno, a nakon toga — svaki svojim putem! Ljudi se ne žele ničim vezati, nego hoće da imaju svoju slobodu. Nema nesebičnosti. Čovjek stavlja sebe na prvo mjesto: moja služba, moj novac, moj položaj, moj ugled u društvu i si. Egoizam je najrazornija sila u obitelji!

Grad je industrijalizacijom i urbanizacijom unio nove probleme u obitelj. Zaposlio je ženu, učinio je ekonomski neovisnom od muškarca, pa izgleda da su moderni brakovi mnogo krhkiji i slabije povezani nego oni prije. Radikalnu promjenu doživljava obitelj izgradnjom socijalističkih sistema i borbom za emancipaciju žene. Današnja borba u svijetu za jednakopravnost žene još je na različitim nivoima s obzirom na socijalne i političke prilike.

Sigurno da su reperkusije borbe za jednakopravnost žene najviše osjetile na osobnom i na obiteljskom planu. Osobno zadovoljstvo, neovisnost o muževljevoj plaći i financijska pomoć u rješavanju obiteljskih problema i potreba mogu sigurno pridonijeti stanovitom razvitku obiteljskog života. Ali taj razvitak je u pitanju zbog živčane napetosti i zamora, od čega trpe mnoge žene. One zapravo imaju dvostruko radno vrijeme i svagdje se zahtijeva da potpuno izvrše svoju dužnost. Jedan od najznačajnijih simptoma te napetosti je pribjegavanje lijekovima, osobito raznim vrstama tableta, o kojima su nerijetko mnoge ovisne. Što se tiče posljedica na djeci, sukobljuju se najrazličitije teorije. No sigurno je da posao majke utječe na broj djece u obitelji i da majku kao odgojiteljicu ne može nitko zamijeniti.

Karakterne i psihičke osobine žene i muškarca različite su u raznim domenama, pa zato emancipacija ne bi smjela da znači izjednačavanje spolova, već samo priznanje žene u društvu, odnosno njihovo nastojanje da zauzmu mjesto koje im u društvu i pripada. Žena je ona koja rađa djecu. Rađati pak nije lako. To je proces koji traje otkako se dijete začne pa dok ne odraste. Majka rađa svaki dan iznova. *Koliko dijete uspije odgojiti, toliko ga uspijeva i roditi.* Tu je, čini se, potpuna emancipacija žene. Ukoliko ona tu ulogu u društvu ne želi prihvatiti, što pokazuju abortusi, kontracepcija, borba za dijete iz epruvete, ona dolazi u jedno izvrnuto stanje, koje znači njezinu degradaciju, a ne emancipaciju. Emancipaciju žene danas većina krivo shvaća. Žena se nikako ne može izjednačiti s muškarcem biološki, po psihičkim i karakternim osobinama. Emancipacija žene trebala bi da ide u smjeru poštivanja ženske osobnosti i vrednovanja žene kao osobe sa svim njezinim svojstvima. Kad se prihvati žena kao takva i kad se u njoj uspije otkriti specifično njezino, što je jednako vrijedno kao i osobine muškarca, visoko će se cijeniti i materinstvo, koje je pravo i dužnost žene, uz sve ostale funkcije što ih žena u društvu preuzima.

Mi živimo u razdoblju u kojem je obitelj uzdrmana u svojim temeljima. Zbog silne želje za novcem, za standardom, čovjek je istjeran iz obiteljske zajednice. Za mnoge je ona postala samo večernji restoran i prenoćište, a za mnoge čak ni to. Na takvu, u temeljima potresenu obitelj djeluju razne centripetalne i centrifugalne sile.

Ima slučajeva, iako sve manje, da se neki poslovi obavljaju u obitelji: razni zanati, kućne radinosti... Televizor, nasuprot kinu, okuplja obitelj, ali ne da se članovi razgovaraju o problemima u obitelji, o djeci i o drugim potrebama zajedničkog života, nego da se prate nogometne utakmice i pri tome oštro reagira na nepravilnosti, ili, što je još gore, da se pred dječjim očima gledaju filmovi s pornografskim scenama, koji obiluju nasiljem i vulgarnim rječnikom. Uvođenjem automatizacije u industriju skraćuje se radni tjedan i očekuje se da će taj zaposleni čovjek provesti svoj dulji vikend sa svojom obitelji. To je vrijeme da jedni drugima postanu bliži, jer je osjećaj blizine neka vrsta cementa koja povezuje članove obitelji. Ako tog osjećaja blizine nema, postoji li nešto drugo da održi čvrstinu te divne zgrade obitelji da se ona ne sruši?

Centrifugalne sile koje djeluju na obitelj vrlo su snažne i moramo se bojati da započeto razdoblje potpune alijenacije obitelji ne nastavi svoj tok prema budućnosti, koja nam ovog časa postaje predmet razmišljanja. Otac i majka zaposleni su u tvornici, u uredu, u školi, u prometu itd. Da se kulturno zabavi i odmori, taj zaposleni čovjek odlazi u kino, kazalište, na utakmice, ide na izlete s kolegama i s kolegicama, čita po bibliotekama, razgovara po klubovima. Vanjski izgled takvih obitelji uglavnom je neupadan. Muž je korektan u donošenju novca za potrebe djece i obitelji. Poslovni odnos, koji je uglavnom podnošljiv, stvar je kulture i odgoja. Emotivna veza koja drži obitelj malo-pomalo nestaje. Samo altruizacija i međusobno povjerenje ozdravit će društvo i pokrenuti ga u jasniju i svjetliju sutrašnjicu. A svi smo odgovorni! Još bih samo spomenula misao psihijatra Alfreda Šerka o roditeljskom odgoju djece prije nego prijedemo na razmišljanje o obitelji u budućnosti. »Tko nije uživao roditeljsku ljubav, neće nikad znati ljubiti i bit će loš član društvene zajednice. Tko u majci nije osjetio čovjeka i suosjećao s njim, cijeli će ga život tražiti uzalud; ostat će stranac u kolektivu, bez smisla za zajednicu i za zajednički interes. Ići će nekorisnim putem u životu, ostat će suha grana na drvetu čovječanstva. Nikad neće biti pravo svjestan da egzistiraju bliski ljudi. Znat će uvijek samo za sebe i za svoju korist. Zbog toga ima toliko asocijalnih ljudi među nezakonitom djecom, neželjenom, kod stranih ljudi odgojenom i ni od koga voljenom djecom.«

Obitelj u budućnosti

Jedna kineska poslovice kaže: »Prorokovati je teško, napose o budućnosti.« To znači da svaka tvrdnja o budućnosti mora biti popraćena

određenim nizom ograda: ako, ukoliko... itd. Ubrzanje razvoja je u ovo naše vrijeme velika elementarna snaga, koja ima i osobne, i psihološke, i sociološke posljedice.

Obitelj je dosad bila glavni ublaživač društvenih potresa, dom u kojem izmučen čovjek nalazi utočište, jedina čvrsta točka u svijetu, koji se sve brže kreće. Ubrzani napredak superindustrijske revolucije dovest će do toga da i sam »ublaživač potresa« bude izvrnut teškim kušnjama.

O obitelji u budućnosti izrečeno je mnogo istina, poluistina i laži. O njoj je tijekom povijesti napisano mnogo teških, ali i divnih istina i utopija. Jedni su joj proricali propast, drugi su je opjevali kao najuzvišeniju instituciju koja će nadživjeti sve sustave i ideologije. Jedni su je smatrali tamnicom ljudske slobode, drugi su je slavili kao jedinu oazu u kojoj čovjek može osjetiti da je voljen i da voli.

Na temelju rezultata znanosti možemo pokušati da predvidimo najvjerojatnije putove obitelji u bliskoj i u daljoj budućnosti.

U bliskoj budućnosti obitelj se neće mnogo razlikovati od današnje obitelji, bar ne po vanjskom izgledu. Ipak, doći će do promjene obiteljske strukture i do promjene u odnosima među članovima obitelji. Te se promjene mogu pratiti s raznih stajališta. U bliskoj budućnosti doći će najvjerojatnije do najvećih promjena, jer će promjene u društvenoj strukturi znatno utjecati na odnos obitelj — zajednica. Predviđa se povećanje materijalnog blagostanja i životnog standarda, čemu smo već i mi svjedoci. Osim toga, očekuje se homogenizacija društva, tj. izjednačenje. Malo-pomalo nestajat će razlike između poljoprivrednih i industrijskih struktura, između seoskog i gradskog stanovništva, između seoskog i gradskog tipa obitelji itd. To strukturalno izjednačenje nužno uvjetuje razvoj uslužnih djelatnosti za pomoć obiteljima (razni servisi), razvoj pedagoških i socijalnih ustanova za djecu i mladež. Težište će se stavljati na omogućavanje svestranog razvoja ljudske ličnosti, koji se ne mora zasnivati samo na individualnom bogatstvu, već i na mnogo većoj socijalnoj sigurnosti ljudi zaštićenih mrežom ustanova, službi, fondova i si., koji će im omogućiti povećanu zaštitu od raznih rizika u životu. Konačno se predviđa da će u 2000. godini biti posebna pažnja usmjerena na pripremu za sklapanje braka i za osnutak obitelji. Smatra se da će se razviti ustanove za pomoć mladim bračnim parovima u obliku savjetovaništva. Prema tome, treba očekivati da će se izmijeniti socijalna sredina u kojoj će živjeti obitelj. Sigurno je da će velike zadružne obitelji nestati. Nestat će po pravilu i sve trogeneracijske obitelji, jer će postojati dovoljan broj društvenih službi za pomoć obiteljima i za čuvanje djece zaposlenih roditelja.

Suprotno tom shvaćanju korisno će biti spomenuti mišljenje poznatog američkog antropologa Margaret Mead, koju odavno nazivaju američkom institucijom zbog velikog znanja, koje je kao antropolog i književnik usvojila. U svom najnovijem djelu *Inje na kupinama* najjače je stranice posvetila važnosti što je ima prisutnost djeda i bake u životu djeteta u razvoju. »Bez djeda i bake prošlost bi nam bila kao pahuljica snijega... Bez njih i naša bi budućnost ostala skraćena za jednu generaciju.« Njoj

je vrlo važno da izgrađuje čvrsto spojeno doba, da neumorno povezuje svoj život s drugim životima.

U samom gradu stambeno će se pitanje lakše rješavati, a to će dovesti do neovisnosti djece od roditelja. Danas je to u većini slučajeva neizvedivo baš zbog neriješenog stambenog pitanja.

Na tendenciju brojčanog smanjenja obitelji upućuju razni pokazatelji, kao npr. relativno velik broj brakova bez djece i smanjenje broja djece u obiteljima. Hoće li i dalje rasti broj brakova bez djece ili onih samo s jednim djetetom, teško je predvidjeti. Na to pitanje nadovezuje se drugo, mnogo važnije, jer označava najznačajniju svrhu braka, a to je biološko-reproduktivna funkcija. Hoće li natalitet i dalje opadati ili će ponovno početi rasti? Ohrabrujući odgovor, makar i djelomičan, možemo naći ako spomenemo primjer u SAD. Poslije burnog razdoblja industrijalizacije i urbanizacije, koje dovode do smanjenja nataliteta i do povećanja broja brakova bez djece, javljaju se suprotne tendencije. Sve su češće obitelji s više od troje djece. Zbog duljeg vikenda roditelji posvećuju više vremena odgoju djece. Hoće li naše društvo prihvatiti te profile života u budućnosti, teško je reći. Jedno je sigurno: našu će ženu biti teže udaljiti s radnog mjesta nego američku, jer američka žena nije nikad ni urala u posao.

Svjedoci smo prilično čestih obiteljskih drama, koje su nerijetko posljedica nezrelih i nepromišljenih odluka o stupanju u bračnu zajednicu i nedovoljnog poznavanja bračnog druga. Predviđa se da će se odnosi između bračnih drugova zasnivati u većoj mjeri na duhovnom bogatstvu i jednog i drugog partnera, koje će proširiti sadržaj bračne ljubavi. Svakako da će i dalje biti neuspjelih, promašenih brakova, sukoba, nesporazuma, ali sve manje, jer će se bračne veze sklapati promišljenije i s manje rizika. Kako je već spomenuto, proces evolucije, tj. postupno mijenjanje — za razliku od naglog — revolucije, na neki način razgoljuje obitelj, oduzimajući joj jednu po jednu njezinu funkciju, što se smatra kao dobrobit standarda.

Obitelj će od svih funkcija i u budućnosti najviše zadržati odgojno-moralnu funkciju. Ona će ostati centar, društvena jezgra, koja će najuspješnije omogućavati socijalizaciju ličnosti, napose u prvim godinama života djeteta. Sigurno je da će istodobno jačati i utjecaj društvenog odgoja preko odgojnih ustanova. Međutim, utjecaj obitelji bit će posebne vrste. Ona mora biti rezervoar ljubavi, osobne sreće i topline sretnog djetinjstva. U tom će obitelj biti i ostati nezamjenjiva i samo ta funkcija bit će joj dovoljna da opravda svoje postojanje i u budućnosti. Za njenu emocionalnu, odgojno-moralnu i socijalizatorsku funkciju nema surogata i gubitak tih funkcija značio bi i gubitak čovjeka i čovječanstva. Sve druge funkcije koje je obitelj obavljala tijekom povijesti predstavljaju u usporedbi s ovom samo dodatne funkcije, koje mogu nestati, a da obitelj time ništa ne gubi. Optimisti tvrde da će se obitelj, koja se održala sve do danas, održati i dalje. Neki idu čak tako daleko te tvrde da tek predstoji

»zlatno doba obitelji«. Svoju tvrdnju obrazlažu time da će skraćanjem radnog tjedna biti sve više slobodnog vremena, pa će članovi obitelji sve duže biti na okupu, sretni što se mogu zajednički posvetiti aktivnostima. Dalekovidniji smatraju da će baš kaotičnost sutrašnjice prisiliti ljude da budu sve privrženiji obitelji. Što u svijetu bude više promjena, što budu uočljivije glavniije značajke sutrašnjice — prolaznost, novost, raznolikost, obitelj će postajati sve važnija. Nju je kao instituciju dao čovjeku Bog. I sva razmišljanja koja dovode u sumnju obitelj kriva su. Ortodoksni Židovima ne pada na pamet da o tome diskutiraju; ono što je dano od Boga o tome se ne diskutira, nego to se živi. O vodi se diskutira samo kad je nema, o zraku jer je zagađen.

Nasuprot toj humanističkoj viziji obitelji stoji racionalistička vizija, prema kojoj će i brak i obitelj biti uništeni, jer će oslabiti emotivne veze među pojedincima. Prvi udarac obitelji mogle bi zadati nove metode reprodukcije ljudske vrste. Mogućnost da se unaprijed odredi spol djeteta, da se programira kvocijent Inteligencije, fizički izgled i osobine, danas je živo nastojanje znanosti. Govoriti o tim pitanjima smatra se nekako neosmišljenim. A ipak razvoj znanosti, pa i same biologije razmnožavanja može pretvoriti u ništa sve ustaljene predodžbe o obitelji i o njenim zadacima. Što će se dogoditi sa samim pojmom materinstva ako se postigne da se plod razvija u laboratorijskoj epruveti? Kakvu će sliku sama o sebi steći žena, koja je od samog početka čovječanstva naučila da je njezina prvobitna i glavna zadaća majčinstvo?

Teško je zamisliti da bi čovjek budućnosti bio na nižem moralnom i kulturnom nivou nego čovjek današnjice. Čovjekova ljubav, naime, nije samo ono što je dala priroda, već i ono što je dala kultura.

Živimo u vrijeme previranja političkih sistema na cijelom svijetu. U komunističkom društvu, prema kojem su usmjerene sve akcije današnjeg socijalističkog sistema, predviđa se da će postojati monogamni brakovi, a obitelj će biti stožer ljubavi, altruizma i morala. Odbacuje se teza o promiskuitetu i o djeci koja se rađaju iz epruvete. Materinstvo i ljubav dopustit će ženi da se angažira i izvan obiteljskog kruga. Prolaznost i novost spomenute su kao neka obilježja novog »sutra«. I što je ta prolaznost i novost intenzivnija, jer su promjene sve brže i čovjek ih svojim adaptivnim mehanizmima ne može slijediti, u društvu je sve više usamljenosti i otuđenosti. Na tom području ponovne humanizacije društva žena će baš kao majka odigrati presudnu ulogu. Na račun dosad prijednog puta ili dosadašnjeg eksperimentiranja može se trijezno predvidjeti da nijedno društvo nije tako bogato i toliko sposobno da zamijeni sve ono što daje obitelj, ne samo djeci, već i ljudima treće dobi.

Ako se obitelj ne vrati na svoje osnovne temelje, a to je ljubav i odricanje, propast će. Nema li smisla za odricanje, nema osnove za rast. U obitelji mora biti netko tko će znati saslušati, savjetovati i prihvatiti svakoga onakvim kakav jest. Pada mi na pamet Kranjčevićev citat o ženi, uz koju je vezan pojam obitelji, a time bih i završila ovo izlaganje: »Žena

je duša čovječanstva, zalog njegove budućnosti. Sad je djevojka da zanese, bit će dragom da oplemenjuje, suprugom da tješi, majkom da uzgaja, starijom da savjetuje.«

THE SOCIOLOGICAL STRUCTURE OF THE FAMILY WITH AN ASPECT TO THE FUTURE

Summary

In an impact and confusion of the new understandings and evaluations of the marriage and the family, the authoress tries in three parts of her explanation to give an image of the marriage and of the family in the past, the present time and the future.

While in the past the family, as a central and primary community, underwent to its degradation and in the same time to an evolution during the development of the economy and an invasion of the various ideologies, today, because of the new sociological structures and changes, there are in general two types of the families — rural and urban — with their specifications with regard to the inner relation in the family, education, maturation of the children and so forth.

Although there is a certain tendency to level these two types of family — urban and rural — the family should stay also in the future as a fundamental nucleus of the mankind; from there should start every sound education and every member find the heartiness and the security in order to enter bigger society of its coevals, to find an occupation and the social engagement!